

Demografia i gènere: especificitats de l'Europa del Sud*

Anna Cabré

Departament de Geografia i Centre d'Estudis Demogràfics
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: setembre 1993

Resum

La demografia és un camp on les diferències de gènere sempre són tingudes en compte, i fins i tot les dones tenen prioritats a l'hora de realitzar càlculs demogràfics. Aquesta atenció especial no implica, però, que la demografia sigui una disciplina feminista. Des de la perspectiva de gènere hi ha algunes variables demogràfiques molt interessants d'estudiar respecte a la relació entre el sud i el nord d'Europa, entre les quals destaca el principal problema demogràfic dels països meridionals, la immigració.

Paraules clau: Demografia, gènere, Nord-Sud.

Resumen. *Demografía y género: especificidades del sur de Europa*

La demografía es un campo donde las diferencias de género siempre son consideradas, incluso las mujeres tienen prioridad en los cálculos demográficos. Sin embargo, esta especial atención no implica que la demografía sea una disciplina feminista. Desde la perspectiva de género hay algunas variables demográficas muy interesantes de estudiar respecto a la relación entre el sur y el norte de Europa, entre las que destaca el principal problema demográfico de los países meridionales, la inmigración.

Palabras clave: Demografía, género, Norte-Sur.

Résumé. *Démographie et genre: spécificités de l'Europe du Sud*

La démographie est un champ de recherche où les différences de genre sont considérées, et où les femmes ont même priorité dans les calculs démographiques. Malgré cela, cette attention spéciale n'implique pas que la démographie soit une discipline féministe. Dans la perspective du genre, il y a certaines variables démographiques très intéressantes à étudier quant à la relation entre le sud et le nord de l'Europe, parmi lesquelles il faut souligner le principal problème démographique des pays méridionaux, l'immigration.

Mots-clés: Démographie, genre, Nord-Sud.

* Text expressat en la taula rodona sobre «Diversitat i unitat en les experiències de les dones: Primer i Tercer Món, nord i sud d'Europa, la geografia compta?».

Abstract. Demography and gender: the specifictness of southern Europe

Demography is a field where sex is always taken into account, what is more, women usually take priority in demographic estimations. Even so, this special attention does not imply that demography is a feminist discipline. From a gender perspective, there are some demographic variables related to the relationship between the south and the north of Europe, which are very interesting to study. Perhaps the most significant is the principal demographic problem of southern countries: immigration.

Key words: Demography, gender, North-South.

En primer lloc voldria dir que se suposa que la demografia és un camp on les diferències de gènere sempre són tingudes en compte; tant si s'estudia la mortalitat com la natalitat o la nupcialitat. Sempre s'han calculat indicadors per a tots aquests temes i sempre s'ha fet de manera separada per a dones i per a homes, i així hem tingut la informació de tots dos sexes. Bé, això que acabo de dir no és totalment cert, perquè quan falta informació aquesta és sempre la de l'home i no la de la dona. En temes com la fecunditat en què només les dones són tingudes en compte, tothom sap que, en l'actualitat, aquí hi ha 1,2 fills per dona, però ningú no sap quants fills per home. La gent considera erròniament que la proporció és més o menys la mateixa. Pensàvem, i encara hi ha gent que pensa, que si es tenen 1.2 fills per dona també es tenen 1.2 fills per home i per la manera com estan construïts els indicadors els resultats no serien els mateixos. Probablement, el nombre de fills per home seria més alt. Si els interessa el tema en podem parlar al final. No han de creure, però, que perquè les dones tinguin prioritat a l'hora de fer els càlculs, la demografia sigui una disciplina conscient de la perspectiva de gènere. Aquesta atenció especial a les dones no és deguda a què sigui una disciplina feminista. L'òptica per la qual les dones són més importants que els homes en la demografia seria el que jo anomenaria «l'òptica ramadera»; sí ramadera. Saben que el més important pels ramaders són les femelles, no els mascles. El que compta són les vaques, no els braus. És trist però és així. Proposo que es reintrodueixin els homes en els estudis demogràfics com a subjecte. No sols com a subjecte, que ja ho són, sinó també com a objecte d'estudi. Penso que això, introduiria llum nova als comportaments i canvis demogràfics.

Bé, això era només una petita nota col·lateral. Com se suposa que del que he de parlar és de les diferències Nord-Sud, tant a Europa com en un sentit més global al món en general, i tinc molt poc temps, l'única cosa que puc responsablement fer és produir una llista de temes que podria ser interessant d'estudiar des del punt de vista del gènere. Els donaré una llista de variables associades a la demografia i veurem quines són les diferències i els punts més interessants.

Començaré per les diferències Nord-Sud dins d'Europa. Des del punt de vista mundial, les diferències demogràfiques dins d'Europa no són gaire significatives. Des d'aquest punt de vista, el Sud d'Europa pertany sens dubte al

grup de països desenvolupats. Dins d'aquest grup de països desenvolupats hi ha diferències importants i no sempre en el sentit en què normalment ens pensem. Les diferències demogràfiques entre el nord i el sud d'Europa ja no són en el sentit en què acostumaven a ser en un passat. En resum, hauria de dir que la mortalitat al sud d'Europa està millor que al conjunt del continent. Això és molt clar si s'hi inclou Europa de l'Est, però si comparem la mortalitat dels països mediterranis amb l'Europa occidental, tindrem la sorpresa de comprovar que també és millor al sud que a l'occident. L'esperança de vida és més alta, tant per homes com per dones, però especialment pels homes. No sabem perquè això és així, i és un tema que hauria de ser estudiat amb més profunditat. No sabem si les condicions de supervivència són millors o si és una conseqüència del passat. És a dir, que a causa d'una mortalitat més elevada en el passat les persones han sofert un grau de selecció més alt. És probable, però, que aquestes diferències siguin degudes a l'estil de vida o a la forma de menjar. Bé, només apunto el tema.

Pel que fa a la fecunditat al sud d'Europa, aquesta és la més baixa del món. Els primers països que apareixen a la llista de nacions amb fecunditat baixa són: Itàlia, Espanya, Portugal, Grècia i Hong-Kong. I em pregunto si aquest darrer pot ser considerat com un veritable país. O sigui que el sud d'Europa és la zona del món on la fecunditat és més baixa. Tampoc sabem quina és l'explicació d'aquest fenomen. No sabem si és una conseqüència de l'alta fecunditat del passat i, per tant, és només un efecte de conjuntura i canviarà en un futur o si és una veritable tendència. Crec que ha estat durant massa i, per tant, que es tracta d'una veritable tendència. Crec que certes generacions del sud d'Europa tindran les descendències finals per dona i per home, suposo, més baixes del món. Penso que aquest és un problema que afecta sobretot les dones per a la manera com senten i lamenten de no haver tingut fills. Aquesta és més aguda que no en els homes. Són més conscients que el seu temps per a la reproducció és curt i per tant que corren el risc de no tenir cap fill. És possible que els homes acabin en la mateixa situació, però no en són conscients. Aquest és un altre punt que distingeix les dones del sud d'Europa. Les dones d'aquesta zona que ara tenen entre 28 i 35 anys corren un risc molt alt de no tenir cap fill i probablement no en tindran. Potser en tindran un, però és possible que el perdin. És clar que hi ha altres persones amb problemes de sobrefecunditat, però el problema general és de falta de fecunditat. Aquesta s'explicaria probablement pels problemes del mercat laboral, no ho sé. Les explicacions estarien relacionades amb l'atur, però, per exemple, països com Portugal no tenen tant atur com altres nacions, en canvi tenen un dels nivells de fecunditat més baixos. Per contra, Irlanda té un dels nivells d'atur més alts, però encara té un dels nivells de fecunditat més alts. Per tant, podem dir que les interrelacions no són clares.

El tercer tema són les migracions. Els països del sud d'Europa han estat sempre emigratoris i ara són fortament immigratoris i això ha canviat totalment la situació. Aquest fenomen es desenvolupa en societats que tenen una idea diferent de les coses. Això ens porta molt ràpidament a la mateixa situació en

què es troben els altres països europeus. Si he d'escollir un problema demogràfic a Europa en aquests moments, seria el de la immigració.

Molt ràpidament. Per descomptat, les diferències Nord-Sud a escala mundial són molt més grans. Penso que no cal detenir-se a parlar sobre les diferències de fecunditat perquè tothom ja les coneix, però m'agradaria dir que la manera com han fet baixar la fecunditat a molts països és l'esterilització massiva de les dones. A vegades aquestes dones volen ser esterilitzades, però alguns cops es fa contra la seva voluntat, i molt sovint quan són molt joves, segons com als vint-i-cinc anys o fins i tot abans. Solament vull assenyalar la pèrdua de poder decisorí que això suposa pel futur. És una manera barata de solucionar el problema. Crec que és un problema molt greu, almenys per a mi.

La mortalitat creix a moltes parts del planeta. Creix la mortalitat infantil, però també l'adults en tots aquells països on hi ha guerres. L'esperança de vida baixa a Somàlia, però no solament a Somàlia, també ho fa a moltes altres parts de l'Àfrica. També m'agradaria saber el que passa a Europa de l'Est en aquests darrers dos o tres anys. Encara no n'hem pogut veure les xifres. No parlo només de Iugoslàvia. No vull parlar d'aquest tema. No estic segura del que passa ni tan sols en els països on no hi ha guerra. Vull mencionar també el cas de Cuba. Era el país amb l'esperança de vida més alta de tota l'Amèrica Llatina i amb la mortalitat infantil més baixa, i ara està en una situació de regressió en totes aquestes millores com molts països més.

Finalment, el punt que m'agradaria que retinguessin, encara que estic segura que ja el tenen present, és el tema de les migracions. Es parla molt sobre migracions, però els vull explicar un fet relacionat amb la perspectiva de gènere. Vaig anar a una reunió on una persona, una dona, va dir que hauríem de ser molt restrictius i selectius a l'hora d'admetre els immigrants perquè no tenia cap sentit lluitar pels drets de les dones i admetre persones que peguen les seves dones. Continuava dient que s'havia de ser sobretot selectiu amb els musulmans i mai admetre'ls perquè són horribles amb les seves esposes. Això va ser dit per una persona molt important. Bé, jo dic que es pega les dones arreu del món. Com diem aquí, fins i tot passa a les millors famílies. No tots els musulmans són horribles, no tots els musulmans són horribles amb les dones i no totes les persones que són horribles amb les dones són musulmans. Però suposant que fos veritat, no admetre aquests immigrants seria tan sols una manera de no veure'ls. Aquestes mesures restrictives que s'imposen sobre la immigració només són una manera de treure'ns de la vista les grans diferències que hi ha al món en tots els temes. Crec que la immigració és l'oportunitat de veure, a petita escala, les diferències que existeixen al món. Hauríem de tenir una visió més positiva de la immigració, sobretot de la que ve del Tercer Món. Un segon aspecte en el qual vull fer referència és en tot aquest racisme i xenofòbia que es viuen actualment, que estan dirigits a immigrants, però que són selectius; estan més relacionats amb els infants i les dones. Les societats occidentals estan més disposades a acceptar-los quan són treballadors masculins, especialment si treballen a llocs llunyans, de nit o en llocs on són poc visibles. Però quan vénen les dones i els infants, viuen com famílies, van a l'escola i fan

servir els serveis sanitaris i altres coses; és a dir, esdevenen visibles. Llavors és quan el racisme explota. No crec necessari dir que aquestes agressions, aquesta violència que veiem cada dia en els diaris està dirigida a les residències on viuen les dones i els infants. Des del punt de vista feminista haurem de ser cada cop més conscients del deure que tenim de tenir en compte els problemes de les dones immigrants que viuen en els nostres països, els quals són, sens dubte, diferents als nostres.